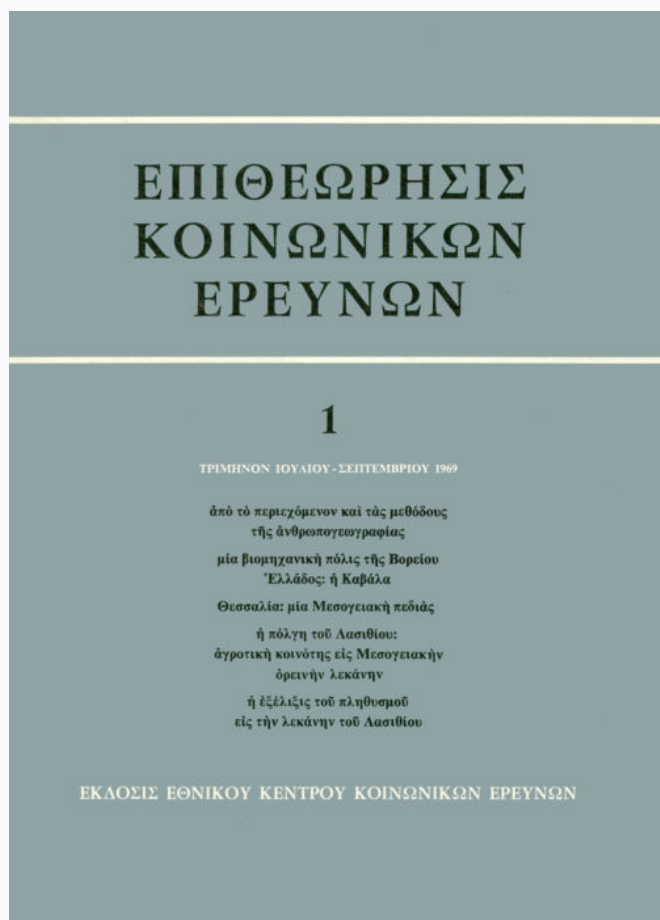

The Greek Review of Social Research

Vol 1 (1969)

1

Από το περιεχόμενον και τας μεθόδους της
ανθρωπογεωγραφίας

Michel Sivignon

doi: [10.12681/grsr.519](https://doi.org/10.12681/grsr.519)

Copyright © 1969, Michel Sivignon

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

To cite this article:

Sivignon, M. (1969). Από το περιεχόμενον και τας μεθόδους της ανθρωπογεωγραφίας. *The Greek Review of Social Research*, 1, 3–7. <https://doi.org/10.12681/grsr.519>

ἀπὸ τὸ περιεχόμενον καὶ τὰς μεθόδους τῆς ἀνθρωπογεωγραφίας

ὑπὸ
Michel Sivignon

Εἰς τὸ παρὸν τεῦχος τῆς Ἑπιθεωρήσεώς μας παρουσιάζομεν ὀρισμένους ὄψεις τῆς *ἀνθρωπογεωγραφίας* τῆς Ἑλλάδος. Μὲ τὴν εὐκαιρίαν αὐτήν, νομίζομεν ὅτι θὰ εἶναι χρήσιμοι διὰ τὸν ἀναγνώστην μερικαὶ γενικαὶ γνώσεις, ὡς καὶ σκέψεις εἰς τὰς ὁποίας κατελήξαμεν διὰ τῶν ἐρευνῶν μας ἐπὶ τοῦ θέματος αὐτοῦ.

τὸ γεωγραφικὸν τοπίον

Ἡ ἀνθρωπογεωγραφία ἐνεφανίσθη εἰς τὴν ἀρχὴν ὡς ἀποκλειστικῶς *περιγραφικὴ* ἐπιστήμη, παρέμεινε δὲ κατὰ μέγα μέρος τοιαυτὴ μέχρι τοῦ τέλους τοῦ 19ου αἰῶνος. Ἀπητεῖτο τότε νὰ περιγραφοῦν, διὰ τὰς ἀνάγκας τῶν Εὐρωπαίων ἢ τῶν Ἀμερικανῶν, αἱ μακρὶναι καὶ μυστηριώδεις ἀκόμη περιοχαὶ αἱ ὁποῖαι συνεχῶς ἀνεκαλύπτοντο. Μετὰ τὴν πρώτην φάσιν, ἡ ἐπιστήμη αὐτὴ εἰσήλθεν εἰς τὸ στάδιον τῆς *ἐρμηνείας*.

Εἰς τὴν Γαλλίαν, ἰδρυτὴς τῆς ἀνθρωπογεωγραφίας ὑπῆρξεν ὁ Paul Vidal de la Blache.¹ Οὗτος ὥρισε τὴν ἐπιστήμην αὐτὴν ὡς «περιγραφὴν καὶ ἐρμηνείαν τῶν τοπίων». Ἀλλὰ ὁ ὅρος *τοπίον* κατὰ τὸν Vidal de la Blache ἔχει μίαν ἔννοιαν ἄρκετὰ ἰδιόμορφον: εἶναι τὸ περιβάλλον ἐντὸς τοῦ ὁποίου διαβιοῖ μία ἀνθρωπίνη κοινότης. Τὸ γεωγραφικὸν αὐτὸ τοπίον εἶναι δυνατόν νὰ προσεγγίξῃ πολὺ ἓν τοπίον φυσικόν: πρόκειται δι' ὅλας ἐκεῖνας τὰς περιοχὰς ὅπου οἱ *καταναγκασμοὶ τοῦ περιβάλλοντος* εἶναι ἰδιαίτερος ἰσχυροὶ καὶ αἱ ἀνθρώπινα ὁμάδες ἰδιαίτερος ὀλιγάριθμοι ἢ τεχνολογικῶς πτωχαί. Εἰς τὴν κατηγορίαν αὐτὴν ἀνήκουν τὰ ὅσα τοῦ Ἰσημερινοῦ, πολλοὶ τροπικαὶ ἔρημοι, αἱ παγωμέναι ἔρημοι τῆς Ἀρκτικῆς ἢ τῆς Ἀνταρκτικῆς. Ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ὁμως, ἡ ἀνθρωπογεωγραφία, ἐξ ὁρισμοῦ, ἐξετάζει τοπία μεταμορφούμενα ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου ἢ, ὅπως λέγουσιν οἱ Γερμανοὶ, «τοπία πολιτισμικά» (*Kulturlandschaft*). Ὑπ' αὐτὴν τὴν ἔννοιαν, δυνάμεθα νὰ ὀμιλῶμεν διὰ τοπία *ἀστικά*, *βιομηχανικά*, *γεωργικά* ἢ *ἀγροτικά*.

Μὲ αὐτὸν τὸν ὁρισμόν, συνεπῶς, τὸ τοπίον εἶναι δεδομένον σύνθετον. Οὕτω, ἓν τοπίον ἀστικόν, ὡς π.χ. τῶν Ἀθηνῶν, εἶναι δυνατόν νὰ ἀναλυθῇ εἰς σειράν στοιχείων:

—ἡ *τοποθεσία* ὅπου ἔχει κτισθῇ ἡ πόλις, μετὰ τῶν ὀρεινῶν τῆς περιχαρακωμάτων (συνόρων) καὶ τῶν λόφων οἱ ὁποῖοι διεδραμάτισαν τόσον σημαντικὸν ρόλον εἰς τὴν ἀνάπτυξίν της·

—ἡ *θέσις* τῆς πρωτεύουσος ἐντὸς τῆς περιοχῆς τῆς, δηλαδὴ τὸ «ἀνοιγμά» τῆς πρὸς τὴν θάλασσαν, καθὼς καὶ αἱ δίοδοι ἐπικοινωνίας (διάσελα) πρὸς Βορρᾶν, πρὸς τὰ Μεσόγεια, πρὸς τὴν Πελοπόννησον (ὑπὸ εὐρύτεραν ἔννοιαν, ἡ θέσις τῆς πρωτεύουσος ἐντὸς τῆς ἑλληνικῆς ἐπικρατείας καὶ ἀκόμη ἐντὸς τῆς ἀνατολικῆς Μεσογείου)·

1. Βλέπε ἐιδικότερον τὸ ἔργον τοῦ *Principes de géographie humaine*, Paris 1922.

—ἡ ἐπίδρασις τοῦ κλίματος τῆς ἀπὸ αὐτὴν ἐξαρτῶνται μερικῶς ἡ μορφή τῶν οἰκημάτων· ἐξ ἄλλου, τὸ ξηρὸν κλίμα ἀπαιτεῖ πολυέξοδα ἔργα διὰ τὴν ὑδρευσιν τῆς πόλεως·

—τέλος, ἡ μορφή τῶν διαφόρων συνοικιῶν τῆς, ἡ οἰκονομικὴ τῶν λειτουργία, ἡ κοινωνικὴ σύνθεσις τοῦ πληθυσμοῦ τῶν¹ ἐρμηνεύονται ἐκ τοῦ ἀστικού αὐτοῦ τοπίου.

Κάθε τοπίον εἶναι βεβαίως μοναδικόν. Ἡ ἀνθρωπογεωγραφία ὁμως, ὥς καὶ αἱ λοιπαὶ ἐπιστῆμαι, χρησιμοποιοῖ τὴν μέθοδον ἣ ὁποία ἄγει ἐκ τοῦ εἰδικοῦ εἰς τὸ γενικόν.

Ἀπασχολήθη, συνεπῶς, ἡ ἀνθρωπογεωγραφία μὲ τὴν κατάταξιν τῶν τοπίων εἰς διαφόρους τύπους, συγκρίνονσα αὐτὰ ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν μορφήν καὶ τὴν γένεσιν τῶν. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, διακρίνονται διαφόρους τύπους μεσογειακῶν τοπίων. Ὁ πλέον γνωστός ἴσως εἶναι τὸ τοπίον τῆς *huerta*, τὸ ὁποῖον ἀποτελοῦν αἱ ἀρδευόμεναι μεσογειακαὶ πεδιάδες αἱ ἀφιερωμέναι εἰς δενδρώδεις καλλιέργειας ἢ εἰς λαχανικά. Εἰς τὴν Ἑλλάδα, τόσοσιν ἡ Μεσογειακὴ πεδιάς ὅσον καὶ ἡ Ἀργολικὴ, καθὼς καὶ ἡ παραλιακὴ ζώνη ἣ ὁποία ἐκτείνεται ἀπὸ τῆς Κορίνθου μέχρι τῶν Πατρῶν, εἶναι *huertas*, χωρίς ὁμως αὐτὸ νὰ σημαίνει ὅτι δὲν παραλλάσσουσιν. Ἐν ἐκ τῶν καθηκόντων τῆς ἀνθρωπογεωγραφίας εἰς τὴν Ἑλλάδα θὰ εἶναι ἀκριβὲς ἡ ἀπογραφὴ καὶ ἡ κατάταξις τῶν ἀγροτικῶν τοπίων, ἡ σύγκρισίς των πρὸς τὰ τοπία τῆς Μεσογείου ἐν γένει καὶ τῆς Βαλκανικῆς Χερσονήσου εἰδικότερον.

Ἡ ἀνάλυσις ἐνὸς γεωγραφικοῦ τοπίου δὲν εἶναι μόνον *στατική*²· διότι ὁλόκληρον τὸ τοπίον ἐμφανίζει τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς γενέσεως καί, εἰς ὀρισμένον βαθμόν, τῆς μελλοντικῆς του ἐξελίξεως. Ἄς λάβωμεν ὡς παράδειγμα ὄρεινόν τοπίον τῆς βορείου Πίνδου. Ἐδῶ, ἡ περιγραφὴ μόνον τῆς μορφῆς τοῦ *αναγλύφου*, τῆς *χλωρίδος*, τῆς *ἐκμεταλλεύσεως* τῆς βλαστήσεως ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων δὲν ἐπαρκεῖ. Ἡ σύνθεσις ἐκάστης *φυτοκοινωνίας* δίδει μίαν εἰκόνα τῆς *δυναμικῆς* τοῦ τοπίου: τὸ ἀνώτατον ὄριον ἐμφανίσεως τῆς ὀξυᾶς, παραδείγματος χάριν, δὲν ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ φυσικὸν ἀνώτατον ὄριον τῆς ζώνης τῆς, ἀλλὰ πρὸς ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον θέτει εἰς αὐτὴν ἡ ὑπερβολικὴ ἐπέκτασις τῶν *βοσκότων* ἐκ τῶν ὑψηλῶν περιόχων. Ἡ ἐξάπλωσις, ἐπίσθις, τῆς πτέριδος ἐκφράζει τὰς δυσμενεῖς συνεπείας τῆς *ληστροικῆς βοσκῆς*. Εἶναι λοιπὸν δυνατόν, βάσει τῶν ἀνωτέρω παρατηρήσεων, νὰ προσδιορισθῇ κατὰ πόσον ἐν τοιοῦτο φυσικὸν τοπίον εὐρίσκεται ἐν ἰσορροπίᾳ, εἰς πρόοδον ἢ βαίνει πρὸς παρακμὴν.

Ἡ ἀνάλυσις αὐτὴ προϋποθέτει, ἐκ μέρους τοῦ γεωγράφου, γνῶσιν τῶν μεθόδων καὶ συμπερασμάτων τῶν συγγενῶν ἐπιστημῶν, τόσοσιν τῶν ἀσχολοῦ-

μένων μὲ τὸ φυσικὸν περιβάλλον: γεωλογίαν, βιογεωγραφίαν, κλιματολογίαν, ὅσον καὶ τῶν ἀσχολουμένων μὲ τὸν ἄνθρωπον: ἱστορίαν, οἰκονομικὴν, κοινωνιολογίαν. Ὑπ' αὐτὴν τὴν ἔννοιαν, ἡ ἀνθρωπογεωγραφία εἶναι *συνθετικὴ* ἐπιστήμη.

ἡ ἀνθρωπογεωγραφία εἶναι ἐπιστήμη συνθετικὴ

Ἡ ἀνθρωπογεωγραφία εἶναι ἐπιστήμη συνθετικὴ, διότι καὶ τὸ περιβάλλον ὅπου διαβίῃ μία ἀνθρωπίνη κοινότης ἀποτελεῖ σύνθεσιν. «Ἐχομεν ἀνάγκην προστασίας ἐκ τοῦ ψύχους· αὐτὸ ὁμως δὲν ἀποκλείει τὴν ἀνάγκην νὰ προστατευθῶμεν, συγχρόνως, ἐκ τῆς πείνης, τῶν λύκων ἢ τῶν χιονοστιβάδων.»²

Ἡ κατανομή τοῦ πληθυσμοῦ, ἡ ἐκλογή τῆς τοποθεσίας τῶν χωρίων, ἡ σύνθεσις τῶν ἀγροτικῶν δραστηριοτήτων ἐξαρτῶνται ἐξ ὧν τῶν στοιχείων τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος συγχρόνως, ἀλλὰ καὶ ἐκ πλήθους ἄλλων παραγόντων. Διὰ τὸν λόγον αὐτόν, εἰς γενικὰς γραμμάς, ἡ ἀνθρωπογεωγραφία ἀσχολεῖται μὲ διπλὴν σειρὰν αἰτίων: αἰτία ὀφειλόμενα εἰς τὴν φύσιν καὶ αἰτία ὀφειλόμενα εἰς τὴν ὑπὸ μελέτην κοινωνικὴν ὁμάδα.

Εἰς τὴν Γαλλίαν, κατὰ παράδοσιν, δὲν ὀφίσταται, εἰς τὴν παιδείαν τοῦ γεωγράφου, διαχωρισμὸς μεταξὺ *φυσικῆς γεωγραφίας* καὶ *ἀνθρωπογεωγραφίας*· ἡ μία συνοδεύει ἀπαραιτήτως τὴν ἄλλην. Ἡ γεωμορφολογία, ἡ κλιματολογία, ἡ βιογεωγραφία εἶναι συνεπῶς αἱ πλέον γειτονικαὶ καὶ οἰκείαι ἐπιστῆμαι εἰς τὸν ἀσχολούμενον μὲ τὴν ἀνθρωπογεωγραφίαν. Αὐτὸ ὁμως δὲν σημαίνει ὅτι ἡ πορεία τῆς ἀνθρωπογεωγραφίας κατευθύνεται πάντοτε κατὰ τὸ γνωστὸν σχῆμα, ἐκ τῆς μελέτης τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος εἰς τὴν μελέτην τῶν τρόπων διευθετήσεως του, ἢ ὅτι στηρίζεται μόνον ἐπὶ τῆς σχέσεως αἰτιότητος ἢ ὁποία συνδέει τὴν πρώτην πρὸς τὴν δευτέραν. Ἡ ἐπιθυμητὴ πορεία εἶναι ἡ ἀντίστροφος. Τὸ βασικὸν δεδομένον εἶναι ἀναμφισβήτητος ἡ γενικὴ κατανομὴ τῶν ἀνθρώπων. Ἀπλούσταται ὁμως παρατηρήσεις ὀδηγοῦν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ φυσικὴ γεωγραφία εἶναι τελείως ἀνεπαρκὴς νὰ τὸ ἐρμηνεύσῃ. Παραδείγματος χάριν, τὸ δέλτα τοῦ Ἀμαζονίου δὲν κατοικεῖται, ἐνῶ τὸ Γάγγη εἶναι πυκνοκατοικημένον, παρ' ὅλον ὅτι καὶ τὰ δύο εὐρίσκονται ὑπὸ παρόμοια κλίματα καὶ διαθέτουν παραπλησίως φυσικὰς δυνατότητας. Εἰς τὸ ἴδιον γεωγραφικὸν πλάτος καὶ μὲ πλουτοπαραγωγικὰς πηγὰς τῆς αὐτῆς σημασίας, ἡ Φινλανδία καὶ ἡ Ἀλάσκα συντηροῦν 10 κατοίκους κατὰ τετραγωνικὸν χιλιόμετρον ἢ πρώτη καὶ διγώτερον τοῦ ἐνὸς ἢ δευτέρου. Ὁμοίως—διὰ νὰ ἐπανεέλθωμεν εἰς τὰ μεσογειακά πλαίσια—ἡ Κρήτη παρουσιάζει πυκνότητα πληθυσμοῦ τῆς τάξεως τῶν 60

2. P. George, *La géographie active: Problèmes, doctrine et méthode*, σ. 11.

1. Βλέπε Guy Burgel, «Δομικὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ πολεοδομικοῦ συγκροτήματος "Αθηνῶν", εἰς περιοδικὸν *Κοινωνιολογικὴ Σκέψη*, τεῦχος 2, Ἀθήναι 1966.

κατοίκων κατὰ τετραγωνικὸν χιλιόμετρον, ἐνθ' ἡ Σικελία τῶν 200. Ἐπομένως, αἱ ἀντίστοιχοι πλουτο-παραγωγικὰ πηγαὶ τοῦ ἐδάφους καὶ τοῦ ὑπεδάφους δὲν ἄρκοιεν διὰ τὴν ἐξηγήσασιν τοιαύτην ἀνισότητά. Πρέπει νὰ ἐπικαλεσθῶμεν ἐν προκειμένῳ τὴν κοινωνιολογίαν καὶ τὴν ἱστορίαν.

Ὁ γεωγράφος δὲν πρόκειται νὰ ἐκτελέσῃ ὁ ἴδιος τὸ ἔργον τοῦ κοινωνιολόγου ἢ τοῦ ἱστορικοῦ. Ἀπλῶς χρησιμοποιεῖ τὰ συμπεράσματά των. Αὐτὸ, ἐξ ἄλλου, δὲν σημαίνει ὅτι ἡ ἀνθρωπογεωγραφία διατηρεῖ τὸ προβάδισμα. Ὅλοι αἱ ἐπιστῆμαι αἱ ὁποῖαι ἔχουν ὡς ἀντικείμενον τὸν ἄνθρωπον ἐργάζονται μετὰ βάσιν τὸ αὐτὸ δεδομένον. Μόνον ἡ ὀπτική των γωνία διαφέρει.

ἡ γεωγραφία εἶναι ἐπιστήμη τοῦ χώρου καὶ τοῦ συγκεκριμένου

Ἀντικείμενον τῆς μελέτης τοῦ γεωγράφου εἶναι πάντοτε ὁ *χώρος*. Ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεως τῆς *ἐπιστημονικῆς* γεωγραφίας, ὁ γεωγράφος εἶναι ὁ ἄνθρωπος ὁ ὁποῖος συντάσσει *χάρτας*. Κατὰ κάποιον τρόπον, διὰ τὸν γεωγράφον τὰ πάντα ἀρχίζουν καὶ τὰ πάντα τελειῶνουν μετὰ ἓνα χάρτην. Ὁ χάρτης ἀποτελεῖ ἀφετηρίαν. Ἡ σύνταξις, οὕτω, ἐνὸς χάρτου *ὑπὸ μεγάλῃν κλίμακα* τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ¹ ἐπιτρέπει καρποφόρους παρατηρήσεις· ἡ σημασία τοῦ ἀναγλύφου διὰ τὴν πυκνότητα τοῦ πληθυσμοῦ καθίσταται εἰς τὸν χάρτην αὐτὸν προφανής, ἀλλὰ ἐμφανίζονται καὶ ἀντιθέσεις, αἱ ὁποῖαι ἔχουν ἀνάγκην περαιτέρω ἐξηγήσεων: ἐπὶ παραδείγματι, ἡ διαφορά ὡς πρὸς τὴν πυκνότητα τὸν πληθυσμοῦ μεταξὺ τῆς πυκνοκατοικημένης Μεσογείας καὶ τῆς Ἠλίδος ἡ ὁποία κατοικεῖται ὀλιγότερον.

Ὁ χάρτης ἐκφράζει γεωγραφικῶς τὰ δεδομένα τῆς στατιστικῆς. Συγχρόνως, ὁ χάρτης ἀποτελεῖ καὶ ἀφετηρίαν διὰ τὴν ἀναζήτησιν συσχετισμῶν καὶ διὰ τὴν ἐπαλήθευσιν εἰς τὴν ὑπαιθρον.

Ἀντιστρόφως πάλιν, μετὰ τὰς ἐπαλήθευσεις εἰς τὴν ὑπαιθρον, πρέπει καὶ αὐταὶ νὰ εἶναι δυνατόν νὰ ἐρμηνευθοῦν δι' ἐνὸς χάρτου. Ὁ χάρτης ἀποτελεῖ συγχρόνως τὴν ἀρχὴν καὶ τὸ τέλος τῆς γεωγραφικῆς ἐργασίας: ἐκφράζει τὴν φροντίδα διὰ τὸν ἐπακριβῆ προσδιορισμὸν τῶν τοποθεσιῶν. Ἡ φροντίς αὕτη προσέρχεται ἀπὸ μίαν ἄλλην ἀνάγκην, χαρακτηριστικὴν διὰ τὸν γεωγράφον: τὴν ἀνάγκην διὰ τὸ συγκεκριμένον. Ὁ γεωγράφος δὲν εἶναι ὁ ἄνθρωπος τοῦ γραφείου ἀλλὰ τῆς ὑπαιθρου. Ὁ μέγας Γάλλος εἰδικὸς διὰ τὴν ἀλπικὴν γεωγραφίαν Raoul Blanchard ἔλεγεν ὅτι «ἡ γεωγραφία μαθαίνεται μετὰ τὴν πόδιαν». Καὶ ἥτο ὑπερῆφανος διότι εἶχεν ἐπισκεφθῇ τοὺς ἄλπετον μίαν φορὰν κάθε χωρίον τῶν δυτικῶν Ἀλπεων. Ἡ ἐνατένισις τοῦ τοπίου, ἡ συζήτησις μετὰ τοὺς τοπι-

κοὺς παράγοντας, μετὰ τοὺς ἀπλοὺς χωρικοὺς, εἶναι στοιχεῖα ἀναντικατάστατα. Ἡ μελέτη τῶν ἀρχεῖων καὶ τῶν στατιστικῶν εἶναι μία προκαταρκτικὴ ἐργασία, χρήσιμος, ὅσον τὸ δυνατόν, διὰ τὸν προσανατολισμὸν τῶν ἀναλαμβάνοντων ἐρευνῶν. Ἀλλὰ κατ' οὐδένᾳ τρόπῳ εἶναι ἐπαρκής. Κάθε νέον βῆμα τοῦ γεωγράφου πραγματοποιεῖται μετὰ βάσιν τὴν ἐμπειρίαν του ἐπὶ τῆς ὑπαιθρου καὶ τὴν φροντίδα του νὰ γνωρίσῃ τὸν ἄνθρωπον καὶ πράγματα.

Ἐπὶ πλέον, ὅσονδήποτε πλήρεις καὶ ἀκριβεῖς ἐὰν εἶναι αἱ στατιστικαὶ—πράγμα τὸ ὁποῖον δὲν συμβαίνει πάντοτε—πολλὰ στοιχεῖα διαφεύγουν. Ἐλαγίστας πληροφορίας παρέχουν οἱ ἀριθμοὶ διὰ τὴν ἐγκατάστασιν τοῦ πληθυσμοῦ, τὴν ἐσωτερικὴν μετανάστευσιν, τὴν ζώνην ἐπιρροῆς κάθε πόλεως καὶ τὰς σχέσεις τῆς μετὰ τὴν γειτονικὴν ὑπαιθρον. Αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος διὰ τὸν ὁποῖον αἱ περισσοτέροι ἐκδοθεῖσαι εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀνθρωπογεωγραφικὰ μελέται ἀποτελοῦν ὅτι θὰ ἡδυνάμεθα νὰ ἀποκαλέσωμεν *μοιρογραφίαν*, ἐὰν ὁ ὅρος αὐτὸς δὲν εἶχεν ἐνίοτε ἐννοίαν μειωτικὴν ἢ ἔστω περιρριπτικήν. Αἱ μελέται αἱ ὁποῖαι δημοσιεύονται εἰς τὸ παρὸν τεύχος τοῦ περιοδικοῦ ἀκολουθοῦν τὴν μορφήν αὐτὴν τῆς μοιρογραφίας καὶ ἐπιδιώκουν νὰ παρῶσιν μίαν ἐπακριβῆ εἰκόνα συγκεκριμένων καταστάσεων.

Αἱ μελέται αὗται πρέπει νὰ θεωρηθοῦν ὡς μέρος «μιάς γεωγραφικῆς ἀπογραφῆς τοῦ ἑλληνικοῦ χώρου».² Ἡ ἀκριβὴς γνώσις τῶν διαφορῶν περιοχῶν τῆς Ἑλλάδος εἶναι ἐπιθυμητὴ ὅχι μόνον πρὸς ἱκανοποίησιν τῆς ἐπιστημονικῆς περιέργειας, ἀλλὰ κυρίως διότι εἶναι δυνατόν νὰ χρησιμεύσῃ ὡς θεμέλιον διὰ τὴν ἀνάπτυξιν των, ἐντὸς τῶν πλαισίων τῆς ἀρμοδίας Ὑπηρεσίας τοῦ Ὑπουργείου Συντονισμοῦ («Ὑπηρεσία Περιφερειακῆς Ἀναπτύξεως»).

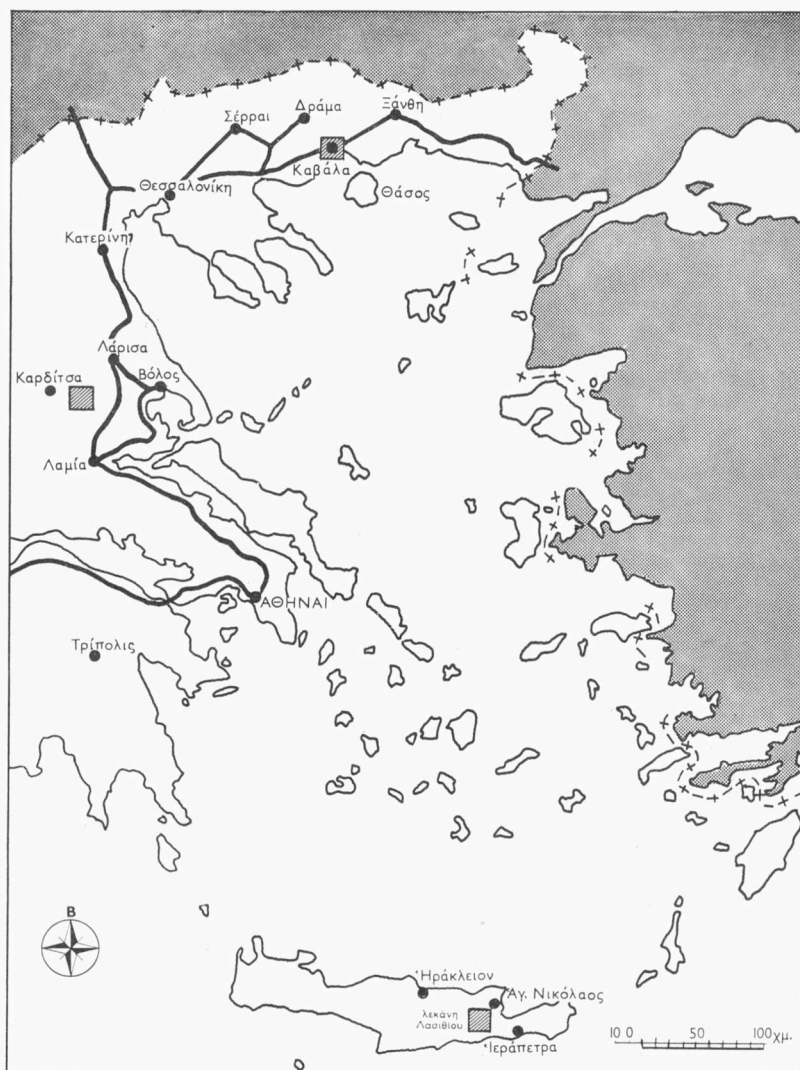
ἡ γεωγραφία τῶν περιοχῶν καὶ ἡ διευθέτησις τοῦ χώρου

Κατὰ τὴν ἐπιστημονικὴν του πορείαν ὁ γεωγράφος, μελετᾷ τὸ τοπίον, ὁδηγεῖται εἰς τὴν διαίρεσιν τοῦ χώρου κατὰ *περιοχάς*. Ὁ καθορισμὸς τῶν περιοχῶν καὶ ἡ χάραξις τῶν ὁρίων των ὑπῆρξαν καὶ ἐξακολουθοῦν νὰ εἶναι ἐκ τῶν κυριωτέρων ἐπιδιώξεων τῆς γαλλικῆς γεωγραφικῆς σχολῆς. Τὸ ἐγχείρημα αὐτὸ προϋποθέτει ὅτι δὲν περιοριζόμεθα εἰς τὸ πλᾶισιον τῆς φυσικῆς περιοχῆς, ὅπως αὕτη προσδιορίζεται ἀπὸ μίαν *ὁδογραφικὴν λεκάνην*, ἀπὸ μίαν *γεωλογικὴν ἐνότητα* ἢ ἀπὸ σειρὰν ὑψωμάτων. Οὕτε πάλιν πρόκειται διὰ τὴν ταύτισιν τῆς γεωγραφικῆς περιοχῆς πρὸς τὴν διοικητικὴν: διότι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἡ μελέτη τῶν περιοχῶν τῆς Ἑλλάδος θὰ περιορίζετο εἰς τὴν ἀπαριθμῆσιν τῶν διαφορῶν νομῶν τῆς.

Κάθε γεωγραφικὴ περιοχὴ ἐγγράφεται, βεβαίως,

1. B. Kayser, «La carte de la distribution géographique de la population grecque en 1961», εἰς *Annales: Economiques, Sociétés, Civilisations*, 1965, ἀριθ. 2.

2. B. Kayser, εἰς περιοδικὸν *Κοινωνιολογικὴ Σκέψη*, τεύχος 1, Ἀθήναι 1966.

Εἰς τὸν ἀνωτέρω χάρτην τμήματος τῆς Ἑλλάδος ἐμφανίζονται αἱ περιοχαὶ (σημειούμεναι διὰ πλαισίου) διὰ τὰς ὁποίας ἔχουν ἀφιερωθῇ εἰδικαὶ ἀνθρωπογεωγραφικαὶ μελέται εἰς τὸ παρὸν τεύχος, συνταχθεῖσαι ὑπὸ Γάλλων συνεργατῶν τοῦ Ἑθνικοῦ Κέντρου Κοινωνικῶν Ἑρευνῶν: μελέτῃ διὰ τὴν Καβάλαν, τοῦ κ. Pierre-Yves Réchoux, Ὑφηγητοῦ εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Τουλούζης· μελέτῃ διὰ τὴν περιοχὴν πλησίον τῆς Καρδίτσας, τοῦ κ. Michel Sivignon, Ὑφηγητοῦ εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Λυόνος· δύο μελέται διὰ τὴν λεκάνην (πόλγην) τοῦ Λασιθίου, ἡ πρώτη τοῦ κ. Pierre-Yves Réchoux, ἡ δευτέρα τοῦ κ. Emile Kolodny, Ἑρευνητοῦ εἰς τὸ Centre National de la Recherche Scientifique (Γαλλία).

ἐντὸς δεδομένου φυσικοῦ πλαισίου, τὸ ὅποιν ὁ ἄνθρωπος εἶναι υποχρεωμένος νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν καὶ τὸ ὅποιν ἀποτελεῖ ὁμέλιον τῆς ὁμοιογενείας τῶν τοπίων: εἶναι ἀλήθες ὅτι ἡ σύστασις τῶν ἑδαφῶν καὶ ἡ ἰδιομορφία τοῦ κλίματος τείνουν νὰ εὐνοῦν ὀρισμένες καλλιέργειαι. Ἡ διευθέτησις ὁμῶς τῶν περιοχῶν δὲν εἶναι ἀποτέλεσμα φυσικῆς αἰτιοκρατίας· ἐχρειάσθη νὰ ἀναμεινῶμεν μέχρι τοῦ 1963 διὰ νὰ ἀντιληφθῶμεν ὅτι τὸ ἐλληνικὸν ἑδαφος εἶναι καταλλήλως ταν διὰ τὴν καλλιέργειαν ζαχαροτεύλων, μὲ ἀποδόσεις ὑψηλότερας ἐκείνων τῆς δυτικῆς Εὐρώπης. Ἡ καθυστέρησις εἰς τὴν ἀνάπτυξιν, ὀφειλομένη εἰς ἱστορικοὺς λόγους καὶ εἰς τὴν οἰκονομικὴν ἐξάρτησιν ἀπὸ τὰς βιομηχανικάς χώρας, παρέχει τὴν ἐξήγησιν. Ἐξ ἄλλου, ἡ πρόδοσις τῆς καλλιέργειας αὐτῆς, αὐτηρῶς ἐλεγχόμενη παρὰ τοῦ Ὁργανισμοῦ ὁ ὁποῖος διαχειρίζεται τὴν βιομηχανίαν ζαχαρέως, ὥδήγησεν εἰς τὴν ἐδραίωσιν τοῦ ρόλου ὀρισμένων πόλεων ὡς ἡ Λάρισα ἢ αἱ Σέρραι ἐντὸς τῆς περιοχῆς τῶν.

Τὸ ἀστικὸν δίκτυον ἀποτελεῖ τὴν βάσιν δι' οἷανδῆποτε ὀργανώσιν τῶν περιοχῶν. Ἡ πόλις κυριαρχεῖ εἰς ὀρισμένην περιφέρειαν· δημιουργεῖ μίαν περιοχὴν τὴν ὅποیان διοικεῖ καὶ ἐξυπηρετεῖ μὲ διαφόρους ὑπηρεσίας, ἐμπορικάς, τραπεζικάς, νοσοκομεικάς, σχολικάς. Τὰ ὅρια τῆς ἐπιρροῆς τῆς πόλεως ἀποτελοῦν καὶ ὅρια τῆς γεωγραφικῆς περιοχῆς. Μία γεωγραφικὴ περιοχὴ ἐκφράζεται, συνεπῶς, δι' ἐνὸς πλέγματος σχέσεων καὶ τάσεων. Εἶναι βεβαίως δυνατόν τὰ ὅρια αὐτὰ ἐπιρροῆς νὰ συμπίπτουν πρὸς τὰ διοικητικὰ ὅρια ἢ τὰ φυσικὰ ὅρια, αὐτὸ ὁμῶς δὲν εἶναι ἀπαραίτητον.

Ἡ μελέτη τοῦ ἀστικοῦ δικτύου ὁδηγεῖ εἰς τὴν μελέτην τῆς ὀργανώσεως τοῦ χώρου. Ἡ μελέτη αὐτὴ δὲν εἶναι καθαρῶς στατικὴ. Ὁ γεωγράφος δὲν

ἀντιμετωπίζει τὸ παρόν, δηλαδή τὸ ἀντικείμενον τοῦ ἔργου του, ὡς τέρμα μιᾶς ἐξελεκτικῆς πορείας, ἀλλὰ ὡς μίαν στιγμὴν αὐτῆς τῆς πορείας. Ὑπ' αὐτὴν τὴν ἔννοιαν, ἡ γεωγραφία εἶναι ἐπιστῆμη προγραμματισμοῦ· ἐπομένως ἡ γνώσις τῶν γεωγραφικῶν δεδομένων εἶναι ἀπαραίτητος εἰς τὴν διευθέτησιν τοῦ χώρου.

Διὰ τὴν ἐλληνικὴν πραγματικότητα, ἡ γνώσις αὐτὴ εἶναι περισσότερον ἀναγκαία, διότι ἡ ἀπογραφὴ τῶν φυσικῶν πόρων δὲν ἐγένετο κατὰ τρόπον συστηματικόν (ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὰς μεταλλευτικάς πηγὰς ἢ τὰς ὑδατίνιας δυνατότητας) καὶ ἡ ἀνθρωπογεωγραφία, ὡς τοῦλάχιστον νοεῖται ἐν Γαλλίᾳ, δὲν ἔχει καταλάβει ἀκόμη τὴν θέσιν της εἰς τὴν ἀνωτάτην ἐκπαίδευσιν τῆς Ἑλλάδος. Ἡ προσπάθεια διευθετήσεως τοῦ χώρου ἢ ὁποία ἀνελήφθη ὑπὸ τῶν ἐλληνικῶν Ὑπηρεσιῶν Περιφερειακῆς Ἀναπτύξεως εἶναι μία προσπάθεια «ἐφηρμοσμένης γεωγραφίας».

Ἀναμφιβόλως, ἀποστολὴ τοῦ γεωγράφου δὲν εἶναι νὰ ὑποκαταστήσῃ τὸν ἀσκούντα τὴν κρατικὴν ἐξουσίαν, τοῦ ὁποίου ἡ ἀρμοδιότης εἶναι ἄλλης φύσεως· δύναται ὁμῶς νὰ προσφέρῃ συνεργασίαν.

Βιβλιογραφία

- Vidal de la Blache, *Principes de géographie humaine*, Paris 1922.
J. Brunhes, *La géographie humaine*, τόμοι 3, ἑκδόσις 4η, Paris 1934.
A. Demangeon, *Problèmes de géographie humaine*, A. Colin, Paris 1942.
Max Sorre, *Les fondements de la géographie humaine*, τόμοι 4, Paris 1943-1952.
M. Le Lannou, *La géographie humaine*, «Bibliothèque de philosophie scientifique», Paris 1949.
M. Derruau, *Précis de géographie humaine*, A. Colin, Paris 1962.
P. George, R. Guglielmo, B. Kayser, Y. Lacoste, *La géographie active*, PUF, 1964.

Η ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ

Παραθέτομεν τινὰς ἐκ τῶν ἀνθρωπογεωγραφικῶν μελετῶν αἱ ὁποῖαι εἰσῆχθησαν προσφάτως εἰς τὴν βιβλιοθήκην μας.

- Pierre Birot, Jean Dresch, «La Méditerranée et le Moyen-orient», Tome I: la Méditerranée occidentale, Paris 1953.
Tome II: la Méditerranée orientale et le Moyen-orient, Paris 1956.
André Blanc, Michel Drain, Bernard Kayser, «L'Europe Méditerranéenne», Paris 1967.
Fernand Braudel, «La Méditerranée et le monde méditerranéen à l'époque de Phi-

- lippe II», 2ème édition, Paris 1966.
Paul Claval, «Géographie générale des marchés», Paris 1962.
Paul Claval, «Région et régionalisation dans la géographie française», Paris 1967.
René Clozier, «Histoire de la géographie», Paris 1960.
Colloques Internationaux du Centre National de la Recherche Scientifique (Paris, 11-16 octobre 1965), «Les problèmes agraires des Amériques Latines», Paris 1967.
Max Derruau, «Précis de géographie humaine», 4ème édition, Paris 1967.
René Dumont, «Terres vivantes: voyages d'un agronome autour du monde», Paris 1961.

- Jacqueline Beaujeu-Garnier, «Géographie de la population», Tome II, Paris 1958.
Jacqueline Beaujeu-Garnier, «Images économiques du monde 1968», Paris 1968.
Jacqueline Beaujeu-Garnier, Georges Chabot, «Traité de géographie urbaine», 2ème édition, Paris 1963.
Pierre George, «La France», Paris 1967.
Pierre George, «Géographie de la population», Paris 1965.
Jean Labasse, «L'organisation de l'espace: éléments de géographie volontaire», Paris 1966.
Max Sorre, «Les fondements de la géographie humaine», Tome II: les fondements techniques, 2ème édition, Paris 1954.